

Burjuva Devletin Sorunları ve T.C. Devleti

Patlama noktasına gelmiş olan toplumsal huzursuzluk karşısında Türkiye burjuvazisi bugün ikili bir stratejiyle hücumu geçmiştir. Asıl amaç, söz konusu huzursuzluğu varolan devlet düzeni içinde eriterek, toplumsal çalkantının düzen-dışı alternatiflere, yani bir *ihtilale* kaymasına engel olmaktır: böyle bir ihtimalin Türkiye'deki gerçekliğini özellikle İran'da olanlardan sonra görmemeye imkân yoktur. Bu tehlike karşısında, bin yıllık devlet tecrübesinin mirasçısı olan Türkiye burjuvazisi, koşullar gerektirdikçe birbirini tamamlayabilecek iki ayrı siyasi alternatifle ortaya çıkmıştır: MHP ve muhtemelen silahlı kuvvetlerin bir kanadını içeren *faşist* alternatif ve CHP'li bir düzenlemeyi (CHP, CHP-AP ya da CHP-silahlı kuvvetler) içeren *demokratik* alternatif. İki alternatifin birbirini dışladığı ve bu stratejilerin *siyasi aracından* ibaret olan partilerin birbiriyle kıyasıya mücadele ettikleri açıktır. Ancak her iki aracın da ortak bir temeli —burjuva devletin çıkarlarını— varsaydıkları görülmelidir: burjuvazi açısından ikisinden hangisinin seçileceğini belirleyecek olan etmen, burjuva devlete yönelik tehlikeye —halka— karşı hangisinin daha etkin bir silah olabileceği etmenidir.

Burjuvazi toplumsal muhalefeti ve sosyalistleri faşizm «tehlikesine» karşı CHP, hükümet ve devlet saflarında seferber etmeyi başarır, görevi demokratik alternatif yerine getirmiş olacaktır. Bu başarılamazsa, faşizm burjuva devletin tek kurtarıcısı olarak göreve çağırılacaktır. Birinci ihtimalde faşistlerin, ikinci ihtimalde burjuva demokratlarının «temizlenmesi» beklenir.* Ama her iki ihtimalde de kaybetmesi kesin olan taraf, halk ve sosyalist harekettir.

İki alternatiften hangisinin seçileceği demek ki sosyalist hareketin tavrına ve onların önderliğindeki toplumsal güçlerin nasıl yönlendirileceğine bağlıdır. Oysa sosyalist hareket, bir kısaç hareketi ile karşı karşıyadır: ağırlığını hangi yöne verse öbür taraftan hezimete uğraması kaçınılmaz gibi gözükmektedir. «Faşizm tehlikesini» vurgulayıp

* Temizlenecek olan şüphesiz burjuvazinin eteklerinde dolaşan ve burjuvazi tarafından kullanılan birtakım maaşlılardır —birinci halde birtakım lumpenproleter çocukları ile üç— beş albay eskisi; ikinci halde birtakım liberal siyasetçilerle zamanında dönmeyi beceremeyen «Atatürkçü aydınlar»dır. Her halükârda burjuvazinin kendisi temizliğin dışında kalır.

varolan düzeni savunmayı iş edinen kanat, davayı çoktan kaybetmiştir. Burjuva devleti saflarında seferber olmak gibi pespaye bir görevi reddeden kanat ise, kendine özgü mücadele ve örgüt anlayışları nedeniyle devlete karşı gerçek bir halk hareketini yönlendirebilme yeteneğinden yoksun kalmıştır.

1971'in aksine, son yılların olağanüstü bir güç ve süratle —ve kısmen sosyalist önderlikten bağımsız olarak— gelişen kitle hareketi umutsuzluğa pek yer bırakmamaktadır. Buna karşılık şurası açıktır ki sosyalist önderlik burjuva devlete karşı bu kitle hareketini örgütleyip yönlendirmekten acizdir ve kitle eğer burjuvazinin kışkırtıcı kırımını başarabilecekse, *bunu belki de şu andaki sosyalist önderlik çerçevesinin dışında ve hatta ona rağmen yapacaktır*. İran'da olan budur ve İran devriminin ne yönlerde gelişeceği henüz belli değilse de, sosyalizm adına tarihteki en büyük fırsatlardan birinin kaçırılmış olması hâlâ bir ihtimal olarak durmaktadır.

Bu yazıda savunacağımız görüşler, esas olarak *burjuva devletin niteliği ve dinamiklerinin doğru kavranması ile sosyalistlerin kitle hareketine önderlik edebilmesi* arasında sıkı bir bağı varsayan bir perspektiften hareket edecektir.* Bağ gözüktüğü gibi soyut bir bağ değildir; çünkü burjuva devletin dinamiklerinin kavranamamasının temelinde yatan şey, Türkiye sosyalist hareketinin Tanzimattan beri süregelen belli bir «devrimcilik» anlayışıyla, yani burjuvaziyle, burjuva ideolojisiyle, burjuva ideolojisinin en hayalperest ve ütöpik ucuyla bağlarını tam koparamamış olmasıdır. Türkiye sosyalist hareketi aydın muhalefeti geleneğiyle, «ilerici» burjuva-Tevfik Fikret-Prometheus hayalcılığıyla, kitleyi hor gören ideolojiyle bağlarını —1968'den beri süren gerçek ve iyi niyetli çabalara rağmen— koparamamıştır. «Doğru çizgiyi ege-men kılmak üzere» siyasi mücadelede dizginleri ele geçirmeyi amaç edinen önderlik, bunun içindir ki *rakip siyasi kadroları* teker teker ve hep birden asıl düşman olarak görür. Bu siyasi güçlerin ge-

* Bu anlayış, Gramsci'nin kavram ve analizlerinden önemli ölçüde yararlı olsa bile, kaynağını asıl olarak Lenin'in Şubat Devrimini izleyen dönemdeki yazılarından ve özellikle *Nisan Tezleri*'nden alır; Bolşevik partisinin 1917'deki siyasi tavrının gerekçelerini kavramayı amaçlar.

risinde yatan ortak temel —burjuva devleti—, onun dinamizmi, şu ya da bu rakip siyasi alternatifi seçiş mantığı, gelişme ve kendini savunma mekanizmaları görülmez. Ve bunun içindir ki, seçenек burjuva devletinin kendisine değil çeşitli tezahür biçimlerinden, siyasi alternatiflerinden birine, gövdeye değil kollara bacaklara saldırmaktır ve hareketin ustaca birçok yönlü kışkaç manevrası karşısında dayanma şansı yoktur.

Burjuva devletinin nitelik ve dinamiklerinin doğru kavranamaması, son analizde *burjuva demokrasisinin* nitelik ve dinamiklerinin doğru kavranamaması ile eşdeğerdir. Hemen belirtelim ki burjuva devleti derken burjuvazinin tek egemen sınıf olduğunu ya da başka sömürü tarzlarının devlet içinde varolmadığını söylemek istemiyoruz. Aşağıda ayrıntılarıyla tartışacağımız sav, T.C. devletini oluşturan egemen sınıflar arasında burjuvazinin dinamik belirleyici ve önder konumunda olduğudur. Bu burjuva devletini burjuva demokrasisi ile de şüphesiz eşitlemiyoruz: sadece burjuva devletinde temel zorlayıcı itkinin burjuva demokrasisi yönünde olduğunu ve burjuva devletinin temel sorunlarının her zaman için demokrasiyi «kurmak», kuramamak, kurdurtmamak ve «sağlamlaştırmakla» ilgili etmenler olduğunu söylüyoruz. Bu bakış açısını benimsemek için, burjuva demokrasisini ölü klişelerin ötesinde, *doğrudan, örgütlü ve eylemli bir diktatörlük biçimi* olarak kavramak ve devletin diktatörlük yöntemini birtakım şahıs ve grupların siyasi ve askeri varlığı ile eşitleme alışkanlığını bırakmak gerekmektedir. Hedef olarak devleti değil birtakım siyasi güçleri gören anlayışla bu bakış açısının bağdaşmayacağı açıktır.

Eleştirilerimiz, faşizme karşı varolan «demokrasiyi» korumayı üstlenerek Marksizm-Leninizmle her türlü bağı koparmış gruplara değildir; o cihetten bir diyalog imkânsız gözükmektedir. Eleştirilmesi gereken, mücadelesini varolan düzene yöneltip gerçek anlamda devrimci bir tavır alan gruplardır. Bu ikincilerin burjuva demokrasisi anlayışıyla birincilerin arasında temelde bir fark bulunduğu söylenemez; burjuva demokrasisi örgütlü ve eylemli bir diktatörlük değil, bir çeşit soyut mücadele alanı, toplumüstü bir platform, bir çeşit futbol sahası olarak, icabında burjuvalara aşırı kolaylıklar sağlayan, topun hep bir yana gitmesine yol açan eğik bir futbol sahası olarak anlaşılmaktadır. Maçta rakip bırakılıp sahayla mücadele edilemeyeceğine, burjuvazinin siyasi güçleri yerine demokrasiye, milleti ve ülkesiyle bir bütün olan T.C. Devletin saldırılamayacağına göre, eğer varolan düzene karşı —haklı olarak— tavır alınacaksa, düzenin faşist olması şarttır. Bunun neden böyle olması gerektiğine dair, tekelci dönem, emperyalizm ve yarıfeodalizm içeren teoriler de keşfedilebilir. Düzenin varolan ya da olabilecek burjuva demokratik öğelerine karşı faşistlere karşı uygulanacak mücadele yöntemlerini uygulayan bu hareketin, uzun dönemde *gerçekliğini kaybetmesi* ve burjuva de-

mokrasisinin siyasi ve ideolojik atağı karşısında çözümlenmesi beklenir.

Yazının birinci bölümünde genel olarak devleti, burjuva devletini ve bir az gelişmiş burjuva devleti olan T.C. çerçevesinde burjuva devlet mekanizmalarının gelişimini inceleyeceğiz. İkinci bölümde 1970'lerde Türkiye burjuvazisinin ve onun devletinin içine girdiği siyasi krizi ve bunun karşısında sosyalist hareketin konumunu, İran devriminin dersleri ışığında analiz etmeye çalışacağız.

DEVLET

Devletin egemen sınıfların baskı aracı olduğu —umalım ki— herkesçe bilinmekte ve esas kabul edilmektedir. Bunun *yetersiz* bir tanım olduğunu söyleyeceğiz: bu tanım, aracın ayırıcı niteliğini belirtmemektedir; bir üstyapı kurumu olduğu söylenen devletin, altyapıdaki üretim ve sömürü ilişkilerinden farklı açıklanmamıştır. A kapitalistinin fabrikasında işçilere, B ağasının köyde köylülere uyguladığı baskının araçları (örneğin birtakım özel memurlar, birtakım eli silahlı adamlar, hatta gerekirse birtakım ceteler) «devlet» sayılabilir mi, sayılmazsa neden sayılmaz? Bunlar açık değildir.

Tarih boyunca devletler incelendiğinde görülecek olan şudur: devletin işlevi her zaman için toplumdaki çeşitli ve çıkarları çelişen sınıfları genel olarak varolan sömürü düzenine bağlamak, onunla bağdaştırmak, sömürü düzeninin hiyerarşik yapısı ile bütünleştirmek olmuştur. Bu işlevin hiçbir zaman salt zorla gerçekleştirilemeyeceğini anlamak gerekir: toplumun tüm katmanlarına ulaşan geniş bir kurumlar ve örgütler ağıının oluşturulması, tüm birey ve zümrelerin toplumsal ve ideolojik çıkarlarıyla sisteme bağlanması, ya da sisteme bağlanmaktan başka alternatif olmadığı inancının tüm birey ve zümrelere benimsetilmesi, devletin işlevinin gerçekleşmesi için şarttır. Devletin temel sloganı, o halde, *birlik ve bölünmezliktir*: açık zor kullanımı, zorlayanlarla zorlananlar arasındaki karşıtlığı açıkça ortaya çıkarma tehlikesini getirdiği için, gerektiğinde çok ustalıkla, belli dozlarda ve karşıtlığın çıplak olarak görülmesini engelleyen çok çapraşık mekanizmalarla desteklenerek uygulanması gereken bir çare olarak düşünülmelidir. *Sınıfsal zorun, birlik ve bütünlük iddialarını bir yana bırakarak apaçık ortaya çıkması ihtilal ve iç savaş demektir ki, devlet mekanizmasının işlevini yitirip çökmesi anlamına gelir.*

Eğer sınıfsal zorun açığa çıkması devletin çökmesi demekse, bundan çıkarılacak sonuç, devletin asli işlevinin *sınıfsal zorun açığa çıkmasını engellemekten* ibaret olacaktır. Bir başka anlatımla, a) Toplumsal hayatın her düzeyinde süren derin sınıf mücadelelerinin gerçek içyüzleriyle, katı ve kıyasıyla bir kavga olarak algılanmasını önlemek; b) aynı çabanın bir devamı olan, böyle bir algılayışın ezilen kitlelerde doğuracağı başkaldırıyı —zora karşı bilinçli zoru— engellemek. Bu anlamda

devlete bir üstyapı kurumu denilecektir: üretimdeki sınıfların mutlak, kurala, kıyasıyla egemenlik mücadelesinden doğan, ama bu mücadelenin —ve egemenliğin— varlığını şu ya da bu şekilde inkâr eden, mücadelenin mutlaklığını yumuşatan, birtakım statik yasalara, sabit ölçütlere bağlayan ve böylece gizleyen bir yapı. Devlet, kurumsal ve ideolojik kanallardan varolan sınıfsal zoru haklı, makul ve doğal gösterecek olan bir *sınıflarüstü platform* inşa eder. Bu üstyapısal platform öncelikle hukuk ve özellikle mülkiyet hukukudur.

A kapitalistinin işçiyi ya da B ağasının köylüyü sömürebilmesinin temel koşulu, gerek sömüren, gerekse sömürülen tarafların ilişkiye girmesine imkân veren *ortak bir platformun* varlığıdır. İşçinin ve kapitalistin karşılıklı olarak ortak, dolayısıyla aralarındaki çelişkiyi aştığı, mücadelenin ölçüt ve sınırlarını belirlediği varsayılan bir esası, *yani hukuku* kabul etmeleri, sömürünün gerçekleştirilebilmesi için kaçınılmazdır. İşçi kapitalistin mülkiyet hakkına saygı duymaz, «ovunun kurallarını» benimsemeyi ve kendi sömürülmesini «kurallara göre» oynamış bir macta uğranılmış bir yenilgi olarak görmezse; kapitalistin de kendisiyle aynı kurallara göre oynadığına inanmazsa, o zaman kendisini sömürmek imkânsız olabilir. *Devlet iste bu hukukun ve bu hukuka uygun olarak edinilmiş mülkiyetin savunucusudur*: polis, ordu ve mahkeme bunları savunur. Devlet, egemen sınıfları savunurken açıkça taraf tutmaz, «ben şu zümre insanları savunuyorum, o kadar» demez; onları *sınıflarüstü ilkeler adına* (örneğin mülkiyet hakkının dokunulmazlığı) savunur. *Bu «sınıflarüstü» ilkelerin, yani hukukun ise, sınıf mücadelesinde zorla kazanılmış olan bir egemenliği kutsayıp, ideolojik haklılığını «kanıtların», herkesçe uyulması zorunlu bir kurallar dizisi haline getiren bir çerçeveden ibaret olduğunu Marksistler bilirler.*

Hukuk derken sadece burjuva demokratik (piyasa) hukukunu değil, kölecî düzenin de, feodal düzenin de, faşist devlet anlayışına dayanan düzenin de hukuklarının anlaşılması gerektiğini hatırlatalım.

Sınıf egemenliğinin «sınıflarüstü» bir güç kılığında kitlelere yutturulması şüphesiz zor ve ustalık, incelik, tecrübe, cesneklik, sabır isteyen bir sanattır. Özellikle üretimin (ve dolayısıyla sömürünün) geniş toplumsal yüzeylere yapısal olarak ihtiyaç gösterdiği feodal, kapitalist v.b. üretim tarzlarında sömürünün ve üretimin sürebilmesi, bu sanatın iyi icra edilmesine, *yani sayıları milyonlara varan kitlelerin her ne bahasına olursa olsun dengede tutulmasına, düzenle barış içinde yaşatılmasına kesinkes bağlıdır*. Bunun için el altındaki her türlü yola başvurulur. Geniş bir bölgedeki egemen sınıflar arasında birlik ve dayanışmanın sağlanması bunların en önemlisidir. Bu yoldan, devletin herhangi bir birimdeki doğrudan sömürücüye aşan, onun üstünde bir güç olarak belirmesi sağlanır; öyle ki herhangi bir bölgede sömürücünün huku- ku yetmemeye ve sömürüyü sürdürmek için zor

kullanımı şart olmaya başlasa bile, hem sömüreni hem sömürüleni içine alan, her ikisini de aşan bir güç, *ortak bir platform* olarak devlet varsayılabilir; öyle ki halk çığırdan çıkıp doğrudan sömürüye karşı birtakım mücadeleler verse bile, düzenin tümüne karşı mücadele etmek kimsenin aklına gelmesin, mücadele düzenin sınırları içinde kalsın; öyle ki «kanun hakimiyetinden» kaçmak kolay olmasın.

Devlet demek ki belli bir coğrafi bölgedeki çeşitli bölgesel ve yerel egemen sınıfların, sömürülerini sürdürebilmek üzere, o sınırlar dahilinde geçerli ortak bir platform ve «sınıflarüstü» hukuki merciler oluşturmalarıdır.* Devletin varlık nedeninin ve devletin sınırlarını çizen dinamiğin her şeyden önce *siyasi* olduğunu; ana kaygının daima kitleleri sömürülmesi için gerekli tavi sağlayacak şekilde paralyze etmekten, dondurmaktan, eylem ihtimallerini yoketmekten ibaret olduğunu söylüyoruz. Bölgesel ve yerel egemen sınıflar bu kaygıyla ittifaka ve dayanışmaya girerler; «nesnel» iktisadi nedenlerle ya da doğrudan doğruya altyapısal dinamiklerle değil.

Son yıllarda yaygınlık kazanan —ve bu dergide birkaç kez savunulmuş olan— toplumsal formasyon kavramını bu bağlamda değerlendirmek ve eleştirmek gerekir. Egemen sınıflararası bütünleşmeleri altyapısal etmenlerle açıklamaya çalışan bu kavramın, bir yandan bu ittifaklara «nesnel» ve zorunlu bir nitelik izafe etmek, bir yandan da devletin ve devlet sınırlarının gerçekliğini önemli bir ölçüde hasıraltı etmek gibi ikili bir işlevi olmuştur. Görülmemiştir ki bir bölgedeki sömürü birimlerinin birbirine «eklenmesi» demek *devlet* demektir ve bir *üstyapısal* örgütlenme olan devletin rolü ancak gerçek ilişkileri saklamak, saptırmak, yumuşatmak, o gerçek ilişkilerden doğan patlama ihtimallerini zararsız kanallara sığdırmak ve böylece *sömürünün ortamını hazırlamaktan* ibaretir.

Devlet sınırları, çeşitli türlerden sınıfsal sömürünün siyasi yönden fizibil olduğu asgari alanı belirler. Yani şu kadarlık bölgede egemen sınıfların birleşip devlet kurmasının nedeni, bu birleşme olmadan daha küçük bölgede sömürünün sürmesi imkânsız ya da çok riskli olacağındandır. Devletin onu oluşturan birimlerle ilişkisi çeşitli biçimler alabilir. Örneğin feodal düzende derebeyi ile cemaat arasındaki ilişki merkezden oldukça bağımsız bir sömürü ilişkisi gibi gözükabilir. Aynı şekilde zor

* Devleti polis ya da sopa gibi basit bir araç olarak düşleyenlerle yapılacak ilginç bir deney, «Uruguay ve Paraguay nedir?» diye sormak ya da T.C. Devletin haritasını çizmelerini istemektir. Cevaplar büyük bir olasılıkla —ve haklı olarak— «G. Amerika'da iki devlet» ve dikdörtgenimsi bir şekil olacaktır. Devlet, sınıflarüstü bir toplum birimi olarak düşünülmektedir. «Türkiye kapitalizminin haritasını çizmek» anlamsız bir iş olarak kavrandığı halde, o kapitalizmin baskı aracının haritası rahatlıkla çizilebilmektedir.

durumlarda bazı kapitalistlerin özel çeteler besleyip işçilere saldırtması, devletin başta belirttiğimiz işlevinin o fabrika çerçevesinde yok olması gibi yorumlanabilir. Böyle olunca, eğer devletten bağımsız olarak sömürü sürdürülebiliyorsa, bunu yapabilen derebeyi ya da kapitalist neden hâlâ devlet içinde kalsın sorusu akla gelebilir. Görülmesi gereken, bu tür dolaysız sınıfsal zorun ancak devletin sağladığı denge, «öteki kefeye» koyduğu ağırlık sayesinde mümkün olabileceğidir: derebeyi ancak devlete dahil olmanın ona kazandırdığı meşruiyet yüzündendir ki köylüsüne çekinmeden kan ağlatabilir; kapitalist ancak işçiler düzenle olan bağlarını koparmadıkları, «devletin birlik ve bölünmezliğine», hukuka ve daha doğrusu bu devletin ve hukukun kendilerine de yer verebilecek sınıflarüstü niteliğine inandıkları sürece ki üzerlerine çeteleri salabilir.

Devletin birlik ve bölünmezliği, yani bir bölgedeki tüm insanları birleştirip kaynaştıran «sınıflarüstü» üstyapısal platformun varlığı, her türlü sömürünün önkoşuludur. Bölünmezlik burada şüphesiz hem «dikey» anlamda, ortak bir sınıflararası «centilmençe» mücadele alanı olarak, hem de «yatay» anlamda, bir coğrafi bölgedeki insanları birleştirdiği varsayılan ne idüğü belirsiz ortak bağ olarak anlaşılmalıdır. Bu bağın bir yerden kırılması, bağ sayesinde durağanlaşıp, konsolide edilip, sonunda artık yokmuş gibi gözükmeye başlayan muazzam dinamiklerin, gerilmiş yayların zincirlerinden boşanması anlamına gelir. İran devrimini ve Lenin'in 1917'deki tavrını anlayabilmek için bu bakış açısını benimsememiz gerekiyor.

BURJUVA DEVLETİ VE DEMOKRASİ

Egemen sınıfların niteliğine, üretimin ve sınıf sömürüsünün gereklerine uygun olarak, yukarıda ana hatlarıyla özetlediğimiz devlet işlevi, çeşitli farklı kurumsal ve ideolojik düzenlemeler aracılığıyla gerçekleştirilir. Temeldeki mantık kavrandığında yapılan düzenlemeleri teşhis etmek çok kolaylaşacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken, kapitalist üretim tarzının ve burjuva sınıfının şu ya da bu ölçüde gelişmiş olduğu toplumlardaki devletin sorunlarıdır. T.C. devletin bugün karşılaştığı sorunların burjuva devletin klasik kalıplarına gayet güzel uyduğu görülecektir.

Diyeceğiz ki kapitalist üretim tarzının belli bir ölçüde gelişmiş olduğu toplumlarda devletin ana sorunu demokrasi sorunudur; uzun vadede burjuvazi bir yandan kendi sınıf diktatörlüğünün kaçınılmaz aracı olan burjuva demokrasisine yönelmek, bir yandan da bu yönelişin beraberinde getirdiği çok büyük «tehlikelerle» yüzleşmek ve bunları nötralize etmek zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Bu zorunluluğu, kapitalizmin liberal, rekabetçi ya da piyasacı v.b. olması gibi anlamsız birtakım nedenlere bağlarıyoruz: böyle bir bağlantı kurmak, nedenle sonucu karıştırmak anlamına gelir. Aksine, piyasa-rekabet-serbest teşebbüs düzeninin

aynı temel sınıfsal zorunluktan doğduğunu, belli bir tür sınıfsal sömürünün üstyapısal aracından ibaret olduğunu görmek gerekmektedir. Piyasa düzenini tanımlayan hukuki ilkeler (fikir ve örgütlenme özgürlüğü, özel mülkiyet hakkı, kanun karşısında eşitlik v.b.) ve kurumların (çeşitli sivil örgütlerin varlığı ve bunlarla devletin resmi örgütleri arasındaki ayırım) sınıfsal gerekçeleri ve bu üstyapısal düzenle onlara tekabül eden devlet yapısının sınıfsal sömürüye ne şekilde hizmet ettiği kavranmalıdır. Bu anlaşıldığında, «tekelci sermaye v.b. geldi piyasa düzeni ve burjuva demokrasi kalktı» cinsinden, ne tarihî ne teorik hiçbir dayanağı olmayan safsatalar terkedilecektir.

Önce burjuvazinin feodalizmden devraldığı devlet düzenini, sonra bu düzenin işlerliğini yokeden yeni sınıfsal etmenleri ve nihayet burjuvazinin bu yeni etmenleri yeni bir devlet düzeni içinde konsolide ediş sürecini ele alalım.

Feodal devlette temel birimin, kişilerin doğuştan ve irsi haklarla dahil oldukları cemaatler (köyler, pazar kentleri, çarşı esnafı birlikleri v.b.) olduğu bilinir. Mülkiyet hakkı ile cemaat üyeliği birbirinden ayrılamaz: mülkiyet köylülerin toprak üstünde doğrudan doğruya özel mülkiyet ya da geleneksel, babadan oğula geçen tasarruf haklarına sahip olmaları, ya da lonca üyelerinin üretim araçları üzerinde belli bir hiyerarsiyeye göre belli hakları olması gibi çeşitli hukuki biçimler alabilir; ama her halükarda üretim araçları mülkiyetine sahip olmanın önkoşulu cemaat üyesi olmaktır ve her cemaat üyesi üretim araçları üzerinde geleneksel birtakım haklara sahiptir. Doğal olarak cemaatin belli bir sınıfsal yapısı vardır —derebeyi, öbür yerel ve merkezî egemen sınıflar üretimde bilinen yöntemlerle bilinen rollerini oynamaktadırlar. İşte bu sömürüyü mümkün kılan ortam, cemaatin geleneksel düzeninin, yani sömürüyü de içeren düzenin, kişilerin mülkiyet hakkının temeli olarak görülmesi, böyle kabul ettirilmesi ve sömürüye karşı çıkmanın aynı zamanda kişinin cemaat içindeki haklarının da meşruiyetini kaybetmek anlamına gelmesidir. Kişilerin toplumsal eylemlerinin mesru temeli onların cemaatin bir üyesi olarak sahip oldukları haklardır —cemaatin varolan düzenine karşı harekete geçmek demek ki bu mesru temelin de kaybedilmesidir. Oysa bilinmemektedir ki adığecen düzen ve adığecen mesruiyet bir sınıf mücadelesinin sonucudur: üstyapıda «cemaat düzeni» çeşitli bireylerin üretimdeki yerini ve haklarını belirliyor gibi gözükürken, gerçekte o düzen gerçek sınıfların gerçek kuvvet mücadelesinden doğan bir durumun kutsanmış, üstü bovanmış ve bir kânan işlevi yüklenmiş halinden başka bir şey değildir. Bu bilinmediği sürece derebeyi egemenliğini sürdürecektir.

Kapitalist üretim tarzını öncekilerden ayıran temel özellik, proleteranın, yani üretim araçları üzerinde hiçbir mülkiyet hakkına sahip olmayan geniş bir kitlenin belirlenmesidir. Kapitalizmin doğuşu kentlere yığılma göç ve daha sonra da tarım

proletaryasının oluşması ile çakışır. Bu ortamda artık cemaat yapısının geleneksel kapan (fren, ortak platform) işlevini göremeyeceği açıktır. Dahası, bireyin devlet düzeni içindeki yeri, yani hukuki ve siyasi varlığıyla üretimdeki rolü, yani sınıfı arasındaki özdeşlik de artık ortadan kalkmak zorundadır; yoksa mülksüz sınıf, cemaat yapısının dışına düştüğü gibi devletin de dışına düşecek, hukuki ve siyasi varlığını kaybedecektir. Gerçi eski Yunan ve Roma'da mülksüz sınıflar tam bu statüde, yani köle olarak tutulabilmişlerdir ve kapitalizmin doğuşu batıda bin yıl sonra köleliğin kırsa bir süre yeniden canlanmasına tanık olmuştur. Ama özel sınıfsal koşulları olan eski çağın aksine, kapitalizmin doğurduğu muazzam proleter kitlelerinin devlet yapısıyla bütünleştirilmedikçe el altında tutulamayacağı kısa sürede ortaya çıkmıştır.

Şimdi şunun anlaşılması gerekiyor: proleter, pratikte, yani gerçekte hayatta, sınıfsal ilişkilerinde, eski çağın kölesine benzer bir konumdadır. Hayatını sürdürebilmek için birisine köleleşmek zorunda olan bir kişidir. Yaşayabilmek için kendi yapabileceği bir şey, bir üretim, bir katkı yoktur. Tek alternatifi, mümkün olan en asgari koşullarda kendisini yaşatacak olan bir ekmek kapısı karşılığında üretim sürecine kendini satmaktır. Hayatı karşılığında kafa ve kas gücünden, yani kendisini insan yapan, hayatına değer veren her şeyden feragat etmektedir. Bu anlamda proleter köledir ve «zincirlerinden başka kavbedecek hiçbir şeyi yoktur» belki ideolojik hayalleri dışında.

Feodal düzende bu düzeyde bir sömürünün sistematik ve düzenli olarak sürdürülmesi (savaş, işgal, isyan v.b. dönemler dışında) kesinlikle söz konusu olmamıştır ve olmasına imkân yoktur. Feodalizmden kapitalizme geçiş, egemen sınıfların yüzyıllarca belli cemaat ve mülkiyet haklarına sahip olan kövli ve küçük mülk sahiplerine vermek zorunda oldukları tavizlerden, onlarla kurdukları belli bir denge düzeninden kurtulup eskisiyle kıyaslanmaz bir egemenlik kurmalarıdır. Budalaca ideolojik klişelerden kurtulup gerçek tarih incelendiğinde, içinde yaşadığımız çağ kendini tarihteki en şiddetli ve en keskin sınıfsal sömürü düzenlerinden biri olarak gösterecektir.* Bunu kavramak, burjuva demokrasisinin gerçek niteliğini anlamak için şarttır.

Çünkü burjuva demokrasisi, feodalizmden devralınmış klasik devlet mekanizmalarının geniş

* Feodal kültür esasında daima folklor öğeleri ağır basan bir köylü ve zanaatkar kültürü olarak kalmıştır. Rönesans'ta egemen sınıflar eski köleci dönemin kültürünü «yeniden canlandırıp» zafer şarkıları söylemeye başladığında, «Ortaçağ» kültürü uzun süre ezilen halkın kendi özgül kültür hazinesi olarak «yeraltında» varlığını sürdürmüştür. Bu kültür örneği bile, gerçekleştiren değişimin asıl niteliği hakkında yeterince açık bilgi vermektedir.

mülksüz-cemaatsiz yığınları baskı altında tutmadaki imkânsızlığın eseridir. Klasik devlet burjuvazinin yarattığı sefil yığınların sürekli huzursuzluğu ve dönemsel patlamaları karşısında görevini yapamaz hale geldikçe, burjuvazi her patlamada yeni tedbirler, yeni düzenlemeler, yeni dizginler oluşturarak, ikiyüz yılda yeni bir üstyapısal mekanizma kurmayı başarmıştır. Burjuva demokratik devleti, kapitalizme özgü proleter kitlelerini kapitalist sömürü düzeni ile bağdaştırıp bütünleştirebilmek için oluşturulmuş olan bu üstyapısal kurumlar düzeninin adıdır.

Analizi fazla basite indirgememek için gerçekte bir ikinci etmene, küçük mülk sahibi sınıfların yine kapitalist ilişkilerin gelişmesi sonucu düştükleri konuma dikkati çekmek gerekir. Kapital geliştikçe bu sınıfların tarihî kaderi, sahip oldukları mülki her an kaybedip proleterleşebilecekleri bilinci ile yaşamak olmuştur. İflas olayı, feodal lonca düzeninin aksine, burjuva düzeninin önemli bir ögesidir ve iki göz dükkanın kendisine kazandırdığı bağımsızlık ve ayrıcalığın değerini —belki de abartarak— bilen esnaf, bir anlamda proleterleşmenin ve köleleşmenin dehşetini işçiden de fazla duymak durumundadır. 1789 Fransız ihtilali, henüz marjinal bir güç olan proletaryadan çok bu sınıfların eseri olmuştur; 1815'e kadarki dönem Fransız burjuvazisinin bu sınıflar ve daha sonra aynı konumdaki küçük köylülerle bir ortak platform inşa etme çabalarıyla geçmiştir. Anlaşılması gereken şudur: büyük burjuvazi 1789'da Fransa ekonomisine çoktan egemen olmuş durumdadır; esnafın yaşadığı toplumsal kriz de bunun bir sonucudur. Büyük burjuvaların 1789'a doğru giderek hissetmeye başlayıp, ihtilâl olunca da iyice anladıkları şey, kendi yarattıkları bu «tehlikeyi» sisteme angaje eden yeni devlet mekanizmaları kurulmadıkça kendi sınıfsal egemenliklerinin garanti sayılamayacağıdır. Deniyor ki burjuvazi ilk dönemde ilerici olmuş, kitlelere yeni haklar vermiş, ama sonradan gericileşmiştir —gözden kaçan nokta, bu hakları alan kitlelerin ta eskiden beri varolan kitleler olmadıkları, bizzat kapitalist ilişkiler potasında biçimlenip, dolayısıyla yeni üstyapı mekanizmalarını gerektirmiş olan kitleler olduklarıdır.

Burjuvazinin bir zamanlar «ilerici» olduğu ideolojik koşulların doğurduğu tarih ve diyalektik dışı bir soyutlama ise, burjuvazinin zamanla «gericileştiği» de düpedüz gerçektir boş bir laftır. Küçük mülk sahibi sınıfların ötesinde, doğrudan doğruya proleter kitlelerini devlet düzeni ile bütünleştirmek, yani işçilere vatandaşlık hakları tanımak yönündeki çabalar —şasılacak şey— tam kapitalizmin tekelleşmeye, yani küçük mülk sahiplerini temizlemeye başladığı döneme raslar. İşçilere oy hakkı İngiltere'de 1834, Fransa'da 1871, İtalya'da 1919, Almanya'da 1920'de tanınır; sendikalaşma hakkı İngiltere'de 1871, öbür üçünde 1880'lerde benimsenir; grev hakkının yasalaşması İngiltere (1906) hariç Birinci Dünya Savaşı sonunda gerçekleşir. Yirminci Yüzyıl hiç şüphesiz burjuva

65-53-29 WITHIN

den daha hızlı gitmeyi başardığı zaman devlete karşı nasıl güçlü bir silah haline gelebileceğini gösterecektir. Daha da önemlisi, burjuva demokratik düzenince asimile edilen mücadelelerin kaybedilmiş, mücadeleler değil, dondurulmuş, üstü örtülmüş mücadeleler, zincire vurulmuş dev güçler olduklarını gösterecektir: «bu gücü bize devlet verdi, ona göre kullanalım» zihniyetiyle hapsedilip katılmış bile olsa güç güçtür ve üstyapısal örtü yırtıldığı anda kendini göstermesi kaçınılmazdır.

Demokratik özgürlüklerle burjuvazi kitlelerin eline çok tehlikeli silahlar verdiğinin bilincindedir. Kitlelerin bu silahları gerçekten kullanmayacaklarının güvenceye alınması bir ölüm kalım sorunudur. Düzen tarafından meşrulaştırılan örgütlerin düzene karşı kullanılmaması için gereken tedbirleri alma sürecine burjuva lisanında *demokrasinin sağlanılması* adı verilir. Gerçi «halk idaresi» olduğu söylenen demokrasinin kime karşı sağlanıldığı pek açık değildir ama her halükârda bazı toplumların «demokrasi için yeterince hazır olmadıkları», bazı yerlerde birtakım demokratik özgürlüklerin «lüks» olduğu, halkın önce «demokrasi için eğitilmesi» gerektiği gibi iddialar sık sık duyulur. Sözü edilen toplumlar «azgelişmiş» toplumlardır; bu toplumlarda burjuva demokrasisinin özel bazı sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir.

BURJUVAZİNİN MÜTTEFİKLERİ V.B. AZGELİŞMİŞ BURJUVA DEVLETİ

Azgelişmiş burjuva devletin, belirleyici özelliği kronik istikrarsızlıktır. Bu istikrarsızlığın yapısal niteliği Marksistlerce analiz edilmiştir. Ama yapısal analizlerin ötesinde, olayın dinamik yönünün aynı ustalıklı kavranmış olduğu söylenemez. Dinamizmi teşhis etmek, önce devletin işlevini ve işleyiş mantığını doğru anlamayı gerektirecek bir çabadır. Azgelişmiş T.C. Devletin son on yıldaki serüvenlerini anlamak için, oligarşi, yarı-sömürge faşizmi ya da yarı-kapitalist yarı-feodal düzen gibi statik tanımların ötesine geçip, buna girişmek şarttır.

Azgelişmiş burjuva devletin, burjuvazinin bir takım kapitalizm-öncesi egemen sınıflarla kurduğu siyasi bir ittifakın kurumsal ifadesi olduğunu, bu ittifakın burjuvazi açısından belirli rasyonelleri bulunduğunu, ancak kapitalizm geliştikçe bu rasyonellerden çok daha önemli birtakım olumsuz etmenlerin belirmesine yol açacağını ileri süreceğiz. Vurgulanacak nokta azgelişmiş burjuva devletin burjuva demokratik devletinden ayrı bir devlet biçimi olduğudur: bu demektir ki azgelişmiş devletten burjuvazi açısından «ideal» düzen olan demokratik devlete geçiş, üstyapıda ciddi sarsıntılar getiren niteliksel bir dönüşümdür ve bu dönüşüm ister istemez akla getirdiği büyük kriz ihtimali, azgelişmiş devleti uzun süre ayakta tutan en önemli etmendir. Daha sonra azgelişmiş devleti, onu dönüşmeye zorlayan dinamiği ve bunun sonucu olan

—halen yaşamakta olduğumuz— krizi T.C. örneğinde inceleyeceğiz.

Öncelikle dikkat edilmesi gereken nokta, burjuvazinin belli kapitalizm-öncesi sınıflarla kurduğu siyasi (yani üstyapısal) ittifakın aynı zamanda farklı üretim tarzları arasında bir *eklemleme* anlamına geldiğidir. Burjuvazi bir sınıf olarak ancak belli bir sınıfsal sömürü tarzı içinde tanımlanabilir; aynı şekilde öbür egemen sınıflar da burjuvazininkinden farklı türde bir üretim ve sömürü yapısı içinde egemendirler. Bu en az iki sınıfın sömürüyü sürdürmek üzere karşılıklı birbirlerini destekleyerek bir dayanışma kurduklarını görüyoruz. Bu bağdaşmanın mantığı nedir?

Bağdaşmanın mantığı genel olarak devletin mantığıdır. Burjuvazi öbür sınıflarla ittifaka kendi tek başına egemenliğini kurmaktan aciz olduğu için girer. İttifaka giren burjuvazi siyasi açıdan zayıftır ve bu yüzden şeytanla, yani iktisadi açıdan rakibi ve düşmanı olan sınıflarla anlaşmaya gitmek zorundadır. İttifakın tek ve biricik belirleyici ögesinin geniş halk kitlelerini kapana almak olduğunun tekrar tekrar vurgulamak gerekiyor. Burjuvazinin sözünü ettiğimiz zayıflığı bu konudaki zayıflıktır: burjuva demokrasisini ilk elde oluşturacak şekilde geniş kitleleri cemaat yapıları dışında örgütlemek, onları kendi sömürü düzeniyle bütünleştirebilecek olan devlet platformunu kurmak ve böylece istikrarlı bir proleterleşme sürecinin siyasi koşullarını hazırlamak için gücünün ya da cesaretinin olmaması. Demek ki kitlelerin «sınıflarüstü» demokratik platformda dolaysız ve örgütlü bir şekilde yerlerini almaları yerine, yeni yöntemlerle (Jandarma, siyasi parti, laik mahkemeler vb.) pekiştirilip sağlama alınmış cemaat düzenleri içinde, dolaylı olarak yönetilmeleri şarttır; aksi halde tutulamazlar.

Burjuvazinin cemaat yapılarını dağıtıp köylü ve küçük mülk sahibi ezilen kitleleri kendi düzeni içinde entegre etmeye çalışması her zaman için bir kumardır. Feodal zincirler kırılınca patlayacak olan güçlerin —1917 Rusya'sı ve 1911-1949 Çin'indeki gibi— burjuva zincirlerini de kırıp geçecek nitelikte olup olmadığı önceden kestirilemez. Bunu belirleyecek olan, burjuvazinin devleti ele geçiş anındaki, belki bir günden öbürüne değişebilecek somut siyasi koşullardır. Burjuvazi tek başına egemenlik kurmayı İngiltere, A.B.D., Hollanda'da nisbeten kolay, Fransa'da büyük tehlikelere rağmen başarmıştır. Almanya'da 1860-1870'lerde burjuva devletin kuruluş koşulları dolayısıyla, İtalya'da ise Garibaldi önderliğinde bir halk hareketini göze alamadığı için burjuvazi —Yirminci Yüzyıl başına kadar— feodal sınıfların yardımına dayanmak zorunda kalmıştır. Burjuvazinin emperyalizm yardımıyla gelişip, uzun süre feodal devlet yapısı içinde asalakça yaşadıktan sonra devlete geçmek zorunda kaldığı Osmanlı Devleti gibi örneklerde ise, ittifak kaçınılmaz bir zorunluk görünümündedir.

Burjuva devletin kuruluş anında olsun, ittifaklı devlet biçimi kurulduktan sonra olsun burjuvazi-

nin sorunu, küçük mülk sahibi ve proleter kitleleri toparlayacak olan *demokrasi* sorunudur dedik. Bunun ilk anının, yani kitlelerin cemaate özgü basıncı anlayışının dışında örgütlenme hakkının ilke olarak ilk kez tanındığı noktanın özellikle nazik bir an olduğu takdir edilir. Kitleler demokrasi için «eğitilmemişlerdir» ve devletin henüz yukarıda saydığımız garanti mekanizmalarını işletmeye vakti olmamıştır. Kitlelerin hakları alınca çıkırından çıkmamaları demek ki önemli ölçüde siyasi önderliğin ve ideolojik temaların (milli birlik, ulus vs.) iyi kullanılmasına bağlıdır. Diyoruz ki, 18-19.cu yüzyılların «ilerici» sınıfı burjuvazi, yönetime el koyuş anında bu önderliği kullanabileceği konusunda en küçük bir şüphesi olduğu sürece, en «gerici» sınıflarla hiç duraksamadan ittifak kurmaktan çekinmemiştir.

«İlerici» geçişin gerçekleştiği Fransa gibi ülke-ri bir yana bırakıp, ittifak bir kez kurulduktan, yani ilk elde belirli bir devlet yapısı oluşturulduktan sonra burjuvazinin başına gelenlere bakalım. Bu konu, kurulmuş olan devlet düzeninden soyutlanarak incelenemez. Burjuvazinin müttetikleri karşısında tarihi anlamda avantajlı olduğu, güçlü bir gelişme, yani bir proleter ordusu doğurma ve dolayısıyla demokratik yapılara yönelme dinamiğine sahip olduğu inkâr edilemez. Ancak bu dinamığın gerçek tarihi anlamı sadece devlet çerçevesi içinde ve ona bağlı olarak varolan bir yöneliş, bir eğilim olarak görüldüğünde ortaya çıkar. Dolayısıyla sözcüğü bu gelişmenin belli ülkelerde gerçekleşmemesi, devlet yapısı hesaba katılmadıkça ne emperyalizmle, ne işbirlikçilerle, ne de burjuvazinin aptallığı-geriliğiyle açıklanabilir. İttifakı gerçekleştirmekle burjuvazi kendini belli bir devlet türüne angaje etmiştir: kendi doğal dinamiğini işleterek egemenliğini derinleştirmesi, dolayısıyla proleterya ve demokrasi sorunlarını gündeme getirmesi, artık varolan devlet için sürekli bir tehdit kaynağı olmak zorundadır.

Çünkü bu aşamadan geçmemiş olan devletlerin aksine, azgelişmiş burjuvazi siyasi planda devlete karşı kitlelerin yanında değil, kitlelere karşı devletin içinde bir konumdadır. Feodal devlete karşı kitlelerin demokratik haklarının savunucusu olarak değil, feodallerle birlikte, demokratik yapıların gelişmesini önlemek üzere kurulmuş bir suç ortaklığının üyesi olarak ortaya çıkmıştır. Azgelişmiş ülke burjuvazisinin büyük tarihi dramı budur. Burjuvazinin cemaat düzenine dayalı klâsik devlet içinde yönetimden uzakta gelişip, bunun sonucu olarak doğan «tehlikeli» sınıfları nötralize etmek üzere evrim ya da devrim yoluyla iktidara geçerek kendi özgül (demokratik) düzenini kurduğu yerlerde durum başkadır. Burada küçük mülk sahibi ve proleter kitleler burjuvaziyi varolan devlet düzenine karşı kendi siyasi önderleri olarak görmek durumundadırlar. Dolayısıyla en şiddetli kriz —devrim— anında bile kitlelerin isteklerinin burjuva demokratik çerçevesinin dışına taşmaması sağlanabilir (Örneğin 1789, 1848). Oysa burjuvazinin «ge-

rici» sınıflarla ittifakta olduğu düzende doğan küçük mülk sahibi ve proleter kitleler açısından burjuvazi, *basıncı düzeninin müttetikidir*. Böylece bu kitleler gelişip devletin başına dert oldukça, burjuvazi büyük bir ikileme karşı karşıya kalacaktır; çünkü bu noktada artık demokratik düzenlemeleri getirmek hem müttetiklerin düzenini bozup devleti zayıflatmak, hem de *ideolojik ve siyasi önderliğini yapamadığı bir sınıfın eline çok tehlikeli silahlar vermek demektir*. Azgelişmiş ülke burjuvazisi ebediyen bu gerçeğin dehşetiyle yaşar ve bu dehşet kavranmadan ne T.C. Devleti, ne de genel olarak azgelişmişlik kavranamaz.

İttifaklı düzenin gerek iktisadi plandaki azgelişmişliğinin, gerek siyasi plandaki istikrarsızlığının açıklaması bu dehşette aranmalıdır. Azgelişmişliği burjuvazinin ittifaklı düzene özgü özel bir sömürü tarzı olarak; istikrarsızlığı ise bu düzene burjuvazinin kendi doğal dinamikleri arasında doğan daha karmaşık bir çelişkinin ürünü olarak açıklayacağız. Önce azgelişmişliği alıp, azgelişmiş burjuvazinin ne anlamda «az» gelişmiş ya da «geri» olduğuna bakalım. Azgelişmiş burjuvazi hiç şüphesiz servet açısından azgelişmiş değildir: geri ülkelerde biriktirilen sermayelerin boyu çoğunlukla ileri ülke kapitalistlerine parmak ısırtır. Azgelişmişlik, petrol üreten ülkeler örneğinde görüldüğü gibi, kişi başına «ortalama» gelirle de ölçülemez. «İleri» tarım ülkesi Avustralya'ya karşı «azgelişmiş» sanayi ülkeleri Tayvan ve G. Kore'nin gösterdiği gibi, sanayileşme de asıl ölçüt değildir. Kanada, İsrail, İrlanda örneklerinden çıkan sonuç, ekonomik ve siyasi bağımlılığın da yeterli olmadığıdır.

Azgelişmişlik, burjuvazinin kapitalizm-öncesi sınıflarla ittifakı sonucunda küçük mülk sahibi ve proleter kitleler üzerinde kendine özgü (demokratik) hegemonyayı kuramamasına, dolayısıyla geniş çapta proleterleşme olayını gerçekleştirememesine, ve sömürüsünü esas olarak yüzyılsal bir vurgun ve talana dayandırmasına dayanan düzenin adıdır. Burjuvazi proleterleşen kitleleri asimile edecek olan demokratik devlet yapısını kurmaktan acizdir; olağanüstü tehlikeleri göze alarak bizzat devletin yapısını değiştirmeyi başaramadıkça kendi gelişmesinin ürünü olan proleter kitlelerle başa çıkamaz. Azgelişmiş ülkede sanayileşmenin zorluğunu esas olarak burada görmek gerekir.

Bu koşullar altında, ittifak içindeki burjuvazinin, temelde vurgun ve talana dayanan özgül «azgelişmiş» sömürü yöntemleri geliştireceği söylendi. Vurgun ve talan ilk dönemlerde karakteristik ticarî ve malî oyunlar, ithalat-ihracat ve kredi tekelleri biçimini alabilir. Komisyon, rant, vergi asalaklıkları, idarî yolsuzluklar, özel bürokratik destekler, tekel imkânları, rüşvet vb. gibi temel sistematik yöntemlerde büyük rol oynayan bürokrasi, düzenin olağanüstü önemli bir ögesi haline gelir. Öte yandan azgelişmiş burjuvazinin bir sanayi burjuvazisi oluşurması da, zorluklara rağmen, imkansız değildir. Ancak azgelişmiş sanayi burjuvazisine özgü birtakım özelliklerden sözedilebilir: a) açık piyasa ve

rekabet olgularının yokluğu ve dolayısıyla çok süratli tekelleşme imkanı; b) buna yakından bağlı olarak bürokratik manevra, yolsuzluk ve dalaverele- rin belirleyici ve yapısal bir önem kazanması; c) ve nihayet en önemlisi, *işgücü* piyasasında talebin, po- tansiyel arz karşısında son derece sınırlı olması. Bütün bunlarda önkoşul, yine, ekonomi-dışı zorla- malara yer veren cemaat yapılarının özellikle taş- rada güçlerini sürdürmesi ve önemli bir ölçüde o düzene dayanan bir devlet idarî mekanizmasının (bürokrasinin «itiraz kaldırmaz» gücü, demokratik «hak arama» özgürlüğünün kısıtlılığı, polis baskısı vb.) merkezde varolmasıdır.

Son olarak emperyalizm sorununa gelince, bunu az gelişmişliğin nedeni olarak gösteren yaygın dü- şünce tarzını değerlendirmeyi ileriye bırakarak, emperyalizmi az gelişmiş sınıfsal düzenle diyalektik bütünlüğü içinde, karşılıklı birbirlerini destekleyen öğeler olarak anladığımızı belirtelim. Emperyalist sermaye, sömürülen ülkeye dışarıdan gelen, yüzeysel konumuna uyarlı olarak, uzun süreli siyasî ege- menliğini pekiştirmekten önce kısa vadede büyük kârlar sağlamak peşindedir. Vurgun ve talana da- yanan yapısıyla az gelişmiş devletlerin buna kapita- list-demokratik düzenin oldukça sıkı yasalarının egemen olduğu ileri ülkeden daha büyük fırsatlar sağlayacağı da açıktır. Böyle olunca, emperyalizm haliyle az gelişmiş burjuva devletini destekleyecek, demokratik devlet yönünde tehlikeli girişimlere engel olacaktır. Ta ki bu engellenmenin siyasî riskleri ekonomik faydasına baskın çıkıncaya kadar. Vur- gulanması gereken, emperyalizmle az gelişmişlik a- rasındaki bağın, ne kadar güçlü ve önemli olursa olsun —ki bu önemi inkâr etmiyoruz— statik bir *yasa* değil, dinamik bir *tercih* sorunu olduğudur. Uluslararası siyasî bütünleşmenin önemini gün geç- tikçe artırdığı bir çağda, bu tercihin ağırlığını kay- betmemesi için bir neden yoktur.

AZ GELİŞMİŞ T.C. BURJUVA DEVLETİ

T.C. Devletin tarihi gelişimini doğru değerlen- direbilmek ve devletin şu andaki krizinin köklerini ve potansiyellerini teşhis edebilmek için, *burjuva- zinin korkusu ve ittifak düzeni* gözlemlerinden ha- reket etmek gerekir.

T.C. Devleti, büyük ve girift sınıf mücadeleleri karşısında işlevini yitirip çözülen Osmanlı Devleti- nin yerine, gelişen Anadolu ve Rumeli burjuvazisi- nin toprak sahibi sınıflar (ve daha sonra metropol burjuvazinin bir kısmı ve Kürt-feodalizmi) ile ye- ni bir ittifaka giderek kurduğu baskı düzeninin a- dıdır. Bu düzenin varlık nedeni, tekrar belirtelim ki daha önceki devletin gerek yatay (coğrafi) ge- rek dikey (sınıfsal) anlamda, baskı için gerekli or- tak platformu oluşturabilme yeteneğini kaybetmiş olması, ve bunun sonucunda gerçekten büyük bo- yutlara varan ulusal, bölgesel ve sınıfsal «tehlike- lerin» patlak vermesidir. Nitekim «halkın» devleti olduğu rivayet edilen yeni devletin gerçekte kitle- lere getirdiği şey sömürünün yumuşaması değil, tersine yüz yıldan beri görülmedik olağanüstü bo- yutlara ulaşması ve sistemleşmesi olmuştur. Cum-

huriyet sayesinde şapka, özgürlük, medenî hukuk ve benzeri şeylere kavuşan sadece merkez ve taşra egemen sınıfları, onların aleti olan bürokrasi ve «Atatürkçü aydınlarıdır»; bu yüzden de ta bugüne kadar bunlardan başka kimse kanun ve jandarma baskısı haricinde gönül rızasıyla «Atamıza» övgüler düzmez.

Ünlü «Kurtuluş» savaşına önderlik eden ve CHP bünyesinde yeni devleti kuran sınıfın öncelikle Anadolu ve Rumeli vilayetleri eşrafı olduğu bili- nir. Bu sınıf yirminci yüzyıl başlarında hızlı bir sermaye biriktirme süreci içindedir: özellikle Or- ta ve Batı Anadolu'da azınlıkların katliamı ve gö- çü, sürece çok ani ve büyük bir katkıda bulun- muştur. Demek ki sözü edilen, *burjuvalaşmakta o- lan* ve siyasî ufku *kapitalistleşme* dinamiği tarafın- dan belirlenen bir sınıftır. Ancak bu sınıfın özgül doğuş koşulları, «Atatürkçülerin» iddia ettikleri gi- bi devlete doğrudan ve devrimci bir ekloyuşa —bir «burjuva demokratik devrimine»— izin verme- mektedir.

Birinci ve en belirleyici neden, devletin çok ciddi krizidir: halkın büyük çoğunluğu devlete ve ege- men sınıflara «güvenini» tamamen kaybetmiştir; devletin meşruiyet düzeni, ideolojik ve kurumsal pençesini gevşetmiştir. Yeni bir egemen sınıfın ken- di önderliğinde bir mobilizasyon çabası büyük di- rençle karşılaşmıştır —çabayı sürdürmenin tehli- keleri, 1918-1922 arasındaki çetecilik, isyan, Yeşil- ordu vs. olaylarından ve Ekim devrimi örneğinden bellidir. Halkın burjuvalaşan sınıfın demokratik- leşme-ilerleme-uygarlık-ulusçuluk sloganları al- tında birleşip bu ordunun bir neferi olmayı red- detmesi, Atatürkçü literatürde «halkın kadirbil- mezliği» olarak tanımlanır. 1920'lerde keşfedilen bu kadirbilmezlik, Türkiye burjuvazisi için, psiko- lojik etkisinden bugün bile kurtulamadığı bir şok olmuştur.

İkinci bir neden, harekete önderlik eden eşrafı tehdit eden en acil tehlikenin niteliğidir. Eşrafın mülkünün çok önemli bir parçasının 1895-1918 kat- liam ve göçlerinde gaspedilmiş mülkler olduğu be- lirtildi; şimdi Sevr anlaşmasının bu sınıf açısın- dan temsil ettiği en büyük tehlike, anlaşma mad- delerinin Rum ve Ermeni göçmenlerin dönüp mülk- lerine yeniden sahip çıkmalarını kayda bağlama- sıdır. Üstelik İtilâf devletleri, kendilerine çok pa- halıya mal olacak bir gafa, Rum ve Ermenileri desteklemektedirler. Erzurum, Bahkesir kong- rerlerinin tutanakları, çeteci Çerkes seflerinin ve Birinci Meclis üyelerinin özgeçmişleri vs. «Kurtu- luş» savaşında en ezici kaygının ne olduğunu orta- ya koyar. Bu durumda bir savaş verilecekse, kit- lelerin esasında sınıfsal olan burjuva demokratik ilkeler etrafında değil, eşrafın mülk mücadelesini ideolojik yönden kutsayacak olan islâmî-etnik ce- maat ve cihat anlayışı çerçevesinde kristalize edil- mesi gerekmektedir. O tarihe kadar Anadolu köy- lüsüne epey yabancı olan «Türkçülük şuurunun» Kur- tuluş savaşında nasıl uyandırıldığı, Atatürkçü li- teratürün bilinen temalarındandır.

Üçüncü ve ittifakı kolaylaştırıcı bir faktör, bur- juvalaşan sınıfla toprak sahibi sınıflar arasında- ki, Anadolu tarihinden gelen özgül, yakın ilişkiler- dir. Orta ve Batı Anadolu'da egemen sınıflar, ta- rihi nedenlerle, bir *feodal aristokrasi* oluşturma- mışlardır. Klâsik Avrupa ve Kürdistan feodalizmi- nin aksine, yarı-bağımsız dükalıklar, güçlü bir tü- zel kişiliği olan kentler, özel ordular ve özel dere- beyi hukuku geleneklerine sahip olmayan Anado- lu egemen sınıfları, burjuva devlete karşı çıkara- bilecekleri güçlü bir siyasî alternatife hiçbir zaman sahip olmamışlardır. Keza, gelişen burjuvazi de eski Avrupa ve çağdaş Kürdistan'ın aksine, huku- ken tanımlanmış bir kast sistemine karşı kendi haklarını dikte ettirmek için bir mücadele vermek zorunda değildir.

Bu koşullar gözönünde bulundurulursa, eşrafın sermaye biriktirme sürecinin sağlığı açısından ya- pılacak olan şeyin, zayıflayan cemaat yapılarını be- hemehal sağlama alacak önlemlerin alınması ve bu cemaat düzeniyle gelişen sınıf arasında siyasî ve iktisadî köprülerin kurulması olduğu ortaya çıkar. İşte CHP önderliğindeki yeni devlet, bu köprü gö- revini yüklenmiştir. Devlet bir yandan 1920'lere doğ- ru tamamen zayıflamış olan pederşahi-otoriter-ka- palı cemaat yapılarını askeri (jandarma), siyasî (parti), mülki (vali-kaymakam), ekonomik (TMO), mali (Ziraat Bankası)... yönlerden, şapka giyme- yenleri asmak gibi IV. Murat'tan beri duyulmamış yöntemlerle yeniden organize etmiş, bir yandan da bizzat bu yapılar içinde doğan bir sınıfın, bu yapı- lardan yararlanarak kapitalistleşmesine, İstanbul- İzmir burjuvazisinin tekeli zor ya da asimilasyon yoluyla ele geçirmesine yardımcı olmuştur. Birin- ci hususu ihmal ederek «uygar» ve «batılı» bir şe- kilde kapitalist dönüşümü gerçekleştirmeye çalı- şanlar, defalarca maceralara girip her seferinde görmüşlerdir ki, «halkımız» kendisine ihsan edi- len «özgürlük ve uygarlığın» değerini bilip zıbarıp oturmuyacak kadar «cahil» ve «gericidir». Yani pe- dersahi otorite gevşetildiği zaman, burjuvazinin onun yerine sunacağı *kendi* düzen alternatifi, ide- olojik ve kurumsal açıdan zayıftır; kendi başına halkı uyuşturacak güce henüz sahip değildir.

Orta ve Batı Anadolu'da toprak sahibi sınıflar- la burjuvalaşan sınıf arasında 1960 sonlarına ka- dar kolay kolay sarsılmayan rahat ve sıkı bir işbir- liğinin kurulmuş olmasına karşılık, Türkiye bur- juvazisi iki alanda çok daha zor durumlarla karşı- laşmıştır.

Birincisi, merkez ve taşra kentleri esnaf ve sa- natkârlarından ve bazı köylülerden oluşan, küçük mülk sahibi sınıflar. Ticarî ve sonraları sınıf ka- pitalizme yönelen eşrafın, devlet ve bürokrasi yar- dımıyla işlettiği mekanizmalar bu sınıfların ikti- sadî ve toplumsal konumunu açıkça sarsmıştır. Gerçi esnaf kendi mülkünün hukukî temeli olan devlet düzenine karşı açıkça tavır almaya hiçbir zaman cesaret edememiş ve belirli ölçülerde düze- ne adapte olmayı bilmiştir; ama sürekli olarak kendi aleyhine işleyen devlete hiçbir zaman da

«kendi devleti» olarak bakamamıştır. Bu durumun ifadesi bilinen sünî-şeriatçı ideoloji ve «deccal» vs. kavramlarıdır. Devletin asimile etmekte başa- rısız kaldığı bu ideoloji, özellikle kasaba sınırla- rından çıkıp köylü muhalefetinin ideolojik ve ör- gütsel önderliğini yapmak gibi «tehlikeler» arzlet- tiği sürece, —1960'lara kadar— T.C. Devleti açısın- dan en tehditkâr hareket olarak değerlendirilmiş- tir. Nitekim 1960'lara kadar devletten en büyük baskıyı gören, «en zararlı» ideoloji sosyalizm değil «gericilik» ve «en illegal» yeraltı hareketi TKP de- ğil Nurculuk olmuştur. Günümüzdeki faşist hare- keti incelerken bu noktanın önemi ortaya çıkac- tır.

İkincisi Kürt feodalizmi. Orta ve Batı Anadolu- nun aksine Doğu'da Türkiye burjuvazisi ciddi bir siyasî varlığı olan ve masaya kendine özgü kozlar- la gelen bir egemen sınıfla ittifak oluşturmak zo- runda kalmıştır. Anlaşma üç adet isyandan sonra başarılmışsa bile, müttefikler arasında güvensiz- lik ve şüphe hiç eksik olmamıştır. İttifakın ger- çekleşmesinin, Kürt feodalizminin başlıca kozunun —Kürt ulusçuluğunun— yüzbinlerce insanın kanı bahasına altedilmesini gerektirdiği unutulmamış- tır. Ve yakın tarihe kadar bile dayanışma, Kürt ce- maat yapılarının istikrarı ve sadakati karşılığında Kürt egemen sınıflarına askeri ve idarî destek sağ- lamaktan ileri gitmemiştir. Genç T.C. açısından 1920'lerde Kürdistan'ı kazanmanın önemli ideolo- jik ve stratejik, ama öncelikle ideolojiktir. İttifak bir kez kurulduktan sonra Kürdistan'ın T.C. bü- nyesi içinde kazandığı role ise sırası geldikçe de- ğineceğiz.

T.C. Devleti, burjuvazi ile adı geçen başlıca üç sınıf arasında çeşitli düzeylerde kurulan ittifakla- rın —Anadolu ve Rumeli eşrafıyla sıkı bir işbirliği küçük mülk sahibi sınıflarla şüpheli bir ateşkes, Kürt feodalizmiyle zor bir anlaşma— *ürünü* olan *üstyapı kurumudur*. 1960'lara kadar en büyük so- run olarak görülen köylülük, böylece konsolide e- dilen cemaat yapıları içinde hapsedilebilmiştir. Ya- vaş yavaş oluşan proletaryanın ise devlet düzeni içinde siyasî ve hukukî hiçbir varlığı yoktur: peder- şahî otoriter düzenin sağlamlığından güç alan dev- let, dengelerin değiştiği 1960'lara kadar proletarya- ya korkmadan köle ve köpek muamelesi yapabil- miştir.

İttifakın dinamik yapısını açmaya çalışırken de- ğinmemiz gereken en önemli husus, şüphesiz bur- juvazinin önder rolüdür. Şunun devamlı akılda tu- tulması gerekir ki ittifak, iktisadî-üretimsel an- lamda ortaklarından kat kat güçlü olan burjuva- zinin siyasî zayıflığı nedeniyle, kuzulara maskara olan kurt gibi, kendi tam anlamıyla gelişkin sömü- rü düzeni yolunda kolaylıkla devrilecek birer en- zenden ibaret olan sınıfların yardımına sığınmıştır. Gerek burjuvazi, gerekse burjuvazinin zaafını bi- len ve bu zaaf ortadan kalktığında kendi defterle- rinin anında dürüleceğini farkeden müttefik sınıf- lar durumun bilincindedirler. Demek ki (kendine

özgü alternatifleri olan Kürt egemen sınıfları haric) müttefik sınıflar açısından olay basittir; ittifakın her ne bahasına olursa olsun sürdürülmesi onlar için bir ölüm kalm meselesidir. Oysa —1923'ten beri devletin temel gelişim dinamiklerini belirleyen ve II. Dünya Savaşı sonrasında merkezde insiyatifi tamamen ele geçiren— burjuvazi, acı bir ikilem karşısındadır.

Burjuvazinin tek başına ve kayıtsız şartsız egemenliğini ancak sürekli ve huzurlu bir proleterleşmeye, istikrarlı bir piyasa yapısına ve kapitalist mekanizmaların toplumun her hücrelerine derinlemesine nüfuz etmesine imkân veren cemaatsiz bir düzende kurabileceği açıktır. Burjuvazi bu nedenle sürekli olarak ortakları aleyhine gelişmek ve ülkeyi «modernleştirmek» yönünde baskı altındadır. Toprak reformu, kaynakların daha istikrarlı olarak yatırıma yönelmesi, taban fiyatlarının düşürülmesi, kooperatifiçiliğin desteklenmesi, taşrada tefeciliğin yerine rasyonel bir kredi düzeninin geliştirilmesi gibi, cemaat yapılarını kırmaya ve kapitalizmin egemenlik alanını genişletmeye yönelik istekler bilinir. Bu isteklerin gerçekleşmesi, doğal olarak yukarıda açıkladığımız anlamda burjuva demokrasisinin toplum çapında örgütlenmesini gerektirir: oysa Türkiye burjuvazisi, bu demokrasinin «yıkılıp» gerçek demokrasiye dönüşmesine engel olmanın temel koşuluna, yani geniş kitleler üzerinde burjuvazinin ideolojik ve örgütsel hegemonyasına sahip değildir. Çünkü cumhuriyet tarihi boyunca gerek tedricen gelişen proleterya ve gerekse köylülük, burjuvaziyi otoriter ve baskıcı devletin bir parçası ve hatta merkezi olarak görmüştür. Bu yüzden de burjuvazinin aracı konumundaki müttefiklerini es geçip kitleleri direkt olarak kendine bağlama çabaları (köye yol ve eğitim, kooperatifleşme, kasaba düzeyinde siyasî ve meslekî örgütlenme, vs.) her zaman için «batılı» burjuvazilerin tarihlerinde rastlanmadık ölçüde tehlikeli hareketlilikler doğurmak durumundadır. Yine bu yüzden, batıda «komünist partileri kurulabilirdi» halde, bizim gibi memleketler için bunlar lükstür —«halk anlamaz».

T.C. tarihi, bir bakıma, burjuvazinin kitlelerin ideolojik ve örgütsel önderliğini ele geçirmek için hamleler yapıp, sonra doğan tehlikeler karşısında geri çekildiği bocalamaların tarihidir. Hamlenin en ilginç yöntemlerinden biri, burjuvazinin mevcut devlet düzenine karşı bir muhalefet hareketi kılığında ortaya çıkarak kitleleri seferber etme girişimleridir. 1950'lerde DP'nin, 1960'larda AP'nin, bu burjuva partilerinin, adeta inanılmaz bir ironiyle, mevcut devlet düzeni tarafından neredeyse gayri meşru sayılan birer muhalefet hareketi niteliğinde iktidarlarını sürdürdükleri hatırlanır. 1970'lerde aynı hamle —ama bu kez devletin büyük bir krizi karşısında ve yüzdeyüz ya başarmak ya batmak kaydıyla— CHP tarafından, çok daha derin bir düzeyde tekrarlanmaktadır.

Burjuvazi bir yandan kendi sınıfsal konumunu ilerletmeye çalışırken, bir yandan da ve öncelikle,

devleti düşünmek zorundadır. Bu kaygı, mevcut meşru düzeni, yani azgelişmişlik ittifakının ürünü olan üstyapıyı bozucu hareketlerden kaçınmayı gerektirir.

Kaygının niteliğini doğru anlamamız gerekiyor. Çünkü ittifak bozulmamalı derken akla şöyle bir sorunun gelmesi mümkündür: müttefik sınıflar ne asıl önder durumundaki burjuvazi, ne de asıl hedef durumundaki köylü ve proleter kitleler açısından azgelişmişlik, baskı ve despotluktan başka bir şey temsil etmiyorlarsa, burjuvazi ile kitleler neden bir araya gelip bunları temizlemesinler? Pek çok hayalperest «ilerici» burjuvazinin ve Atatürkçünün altında olan böyle bir soru, devlet fikrinin ve devleti kuran ittifakın niteliğinin kesinlikle anlaşılmasını gösterir.

T.C. Devleti yukarıda saydığımız sınıfların ittifakından ibaret değildir. T.C. Devleti bir üstyapı kurumdur: yani bu ittifak sayesinde üzerinde anlaşılıp oluşturulan, çeşitli sınıfları birleştirdiği var sayılan ortak platform; sınıfsal yapının üstünü örten, ittifak olayını kavramayı imkânsızlaştıran «sı nıflarıüstü bağ. Müttefik sınıflar bir araya gelip, bu «ittifaküstü» merciin niteliğini ve kurallarını kararlaştırırlar. Söz konusu olan basit bir «birlikten kuvvet doğar» mantığı değildir —önde gelen işlevi sınıfsal sorun açığa çıkmasına engel olmak olan, sınıfları saklayan, hedefi dağıtan bir devlet kurma- tır.

Devlet, toplumdaki tüm güçlerin kaynaklarını ve meşruiyetlerini kendisinden türettikleri tek ve bölünmez güç, mutlak ve sınırsız kudret, ebedî kaynak olmalıdır. Devletin gücü sadece kendinden gelir; devlet yapısı zamanla değişse bile, değişikliği gerçekleştiren tek güç devletin sabit ve ebedî gücüdür. Toplumda gücünü devlet gücünden almayan, yani gayrimişru herhangi bir gücün varlığı ve hele şu ya da bu yoldan devleti etkilemesi, devlet fikriyle çelişen, devlet otoritesinin temelini bir anda çökertme yeteneğine sahip bir olaydır. Demek ki müttefik sınıfların kendi güçleriyle gelip devletin ortak varlığını oluşturmaları, devlet kavramına ters düşer: devlet eğer varsa, sınıf ve ittifak üstü ve iradesini müttefik sınıflara dikte ettirir gözüken bir üstyapı kurumu olarak vardır. Bu anlayış ve bu toplumsal ilişkiler yapısı egemen sınıflar tarafından gerek ideolojik beyin yıkama yoluyla, gerekse resmî ideolojinin öncülerini esas alan bir dizi gerçek kurum (yürütme, yasama ve yargı organları, bürokrasi, eğitim kurumları ve ordu) eliyle empoze edilir.

Bu bakış açısı, T.C. Devletin zayıf noktalarını ve bunlarla uğraşma yöntemini, ve ayrıca resmî ideolojinin, aydın muhalefetinin ve sosyalist hareketin bunlardan kalan tortuların gerçek niteliğini hakkile değerlendirebilmek için canalcı önemdedir. Yukarıda burjuvazinin devlet yapısını değiştirme yönündeki özelemlerinden bahsettik: iste bu değişikliklerin hiç değişiklik değilmiş gibi, daha doğrusu hep aynı kalan bir devlet iradesinin, eskiden yarım-yarış uygulanırken artık şimdi ger-

Birikim 52-53/44

çek kimliğine kavuşan uygulamalarıymış gibi gösterilmesi gerekmektedir. Devlet iradesi dışında güçlerden kaynaklanan en küçük değişiklik, devletin prestijini yok ederek ölümcül darbeler indirebilecek bir krizdir; gergin çarşıta bir deliktir: kitlelere «acaba bizim de böyle bir gücümüz var mı?» sorusunu sordurur. Azgelişmişlik ittifakı bir kez kurulduktan sonra, demek ki, kendi kendini sürekli yeniden doğurur: ittifakı bozmaya yönelik her hareket, sadece sözelimi beş birimlik bir toplam kuvvetten bir birimin eksilmesini değil, üstyapı perdesinin aralanıp düzenin gerçek içyüzünün, gücün gerçek kaynağının aniden ortaya çıkması potansiyelini içinde taşır. Devletin birlik ve bütünlüğü çatladığı anda, ülkenin kendi meşruiyetini kendinden alan —ve her geçen gün doğal olarak sayıları artan— bir sürü grubun çatışma alanı haline gelmesi, «anarşinin» yuvarlandıkça büyüyen bir çığ gibi ortalığa dökülmesi kesindir. Azgelişmiş burjuva devletin istikrarsızlığının kökeni buradadır; azgelişmiş devlete uluslararası kapitalizmin «zayıf halkası» derken de iddiamız buna dayanmalıdır.

Burjuvazinin savunmak zorunda olduğu T.C. Devletin ittifak gerçeğinden doğan ve o gerçeği hasıraltı etmeye yönelen platformu, özellikle iki ilke de ifadesini bulur: ulusçuluk ve batıcı-ilericilik.

Siyasî bir birim olarak ulus kavramının burjuvazi tarafından, ulusal pazarlar yaratmak gibi sağma sapan nedenlerle değil, gelişen burjuva demokrasisinin yarattığı tehlike ihtimallerine karşı, düzenin birlik ve bütünlüğünü ve devletin kontrolünü garantilemek üzere karşı kefiye konan bir ağırlık olarak icadedildiği açık olmalıdır. Yani «batıda» ulusçuluk daima, a) burjuva demokrasisinin gelişimiyle birlikte, ve b) demokrasinin merkezkaç güçlerini dengeleyen gerici bir fren unsuru olarak gelişmiştir. Demokrasi yeterince «sağlamlaşıp» kitleler düzenle yeterince örgütlü bir biçimde bağdaştırıldıktan sonra ulus ögesi doğal olarak önemini kaybetmiştir.

Azgelişmiş T.C. Devleti de, ta baştan beri, demokrasi gibi bir derdi olmadığı halde uluscu olmuştur. Bunun Türk etnik unsurunun öteki unsurlar üzerinde hegemonya kurma arzusuyla —gerçi bir ölçüde o yönde kullanılmışsa da— açıklanamayacağı kanısındayız. Atatürkçülerin bu konudaki ısrarı haklı gözükmektedir: asıl amaç, çok çeşitli ulusal birimlerden oluşan cemaat yapılarını burjuvazi önderliğinde bir ittifak içinde toparlamak ve bu ittifakı gizlemek olmuştur denmelidir.* «Türkiye'de yalnız Türkler yaşar» fikrinin —ve bu espriyile örgütlenen Türk ordusunun— en önemli işlevi hiç şüphesiz Kürdistan gerçeğini ve Kürt feodalizmiyle gerçekleştiren dayanışmayı gözden saklamaktır. Arada «ulusal baskı» birkaç milyon

* En azından, Türk uluscu ideolojisinin önderlerinin ve T.C. Devletin kurucularının önemli oranda etnik-Türk olmayan kişilerden (Kürt, Arnavut, Çerkes, Döme, Arap vs.) oluştuğu gözönünde tutulmaktadır.

insanın hayatını cehennem etmişse, Marksizm bunu bir ulusun öbürünü ezmesi olarak değil, bir egemen sınıfın bir başka egemen sınıfa yardım etmesi olarak görmeyi gerektirir.

Batıcı-ilericilik sorununa gelince, bu T.C. Devletin kendini bir ileri burjuva devleti olarak sunma özelliğine indirgenecektir. T.C. Devleti her zaman için temelindeki ittifak yapısını ve azgelişmişlik düzenini inkâr ederek kendini bir «batılı» devlet, yani kapitalizmin tek başına egemen olduğu burjuva demokratik düzeni olarak göstermiştir. Bunda egemen burjuvazinin kitleleri kendi ideolojik kampına çekme çabasının şüphesiz büyük payı vardır. Ama «batının» yüzlerce yıllık derin kitle mücadelelerinin ve bunun sonucu gelişen burjuva demokratik toplumunun ürünü olan fikir ve kurumların, T.C. Devletinde saray fetvasıyla yürürlüğe konması buna indirgenemez. «Batılı» olmadığı her halinden belli olan T.C. Devletin kendini batı ile özdeşleştirmesi, temel hukukî ve kurumsal normlarını oradan alması, ve nihayet 1961'de açıkça tam teşhizatlı bir burjuva demokratik Anayasa düzenini benimsemesi söz konusudur. Bu olgunun, burjuvazinin kurmuş olduğu zorbalık ittifakını saklama yönünde T.C. tarihi boyunca yerine getirdiği işlev görmezlikten gelinemez.

Tek kelimeyle harika bir yapı oluşturulmuştur; devletin esasta bir, bütün ve burjuva olan temel meşruiyet düzeni ile ittifaka dayalı gerçek işlevi arasında hemen hemen ilgi yoktur; işler ancak kanunsuzluk, yolsuzluk ve «ilkellik» yoluyla yürümektedir; egemen sınıf sömürü çarkını ancak kendi kurduğu meşruiyet düzenini çiğnemle çevirebilmektedir. Devletin resmî ideolojisi ve resmî kurumsal düzeni açısından bakıldığında, ülkede hemen hemen her şey «bozuktur»; memlekette «maalesef» ağalar, rüşvet, «Türkçe bilmeyenler» vardır. Düzenin «kendisi» iyidir ama, iş teker teker ayrıntılara gelince ülkenin tamamı faul durumdadır, «geridir».

Egemen sınıflar bu ikilemin ve ikilemi doğuran zorunluğun pekâlâ farkındadırlar. Bu ikili düzen, haddizatında üzerinde anlaşmaya vardıkları düzenin ta kendisidir. Herhangi bir sınıfın «tehlikeli» sınıfları tek başına kontrol edemediği, dolayısıyla kendi tutarlı düzenini empoze edemediği bir yapıda, sınıfların birbirine düşmesini engelleyebilen tek düzen budur. Egemen sınıfların herhangi birinin bu durumu «düzeltmeye» çalışması, ittifak ve devlet düzeninin bozulmasına ve dolayısıyla başta kendisinin olmak üzere tüm egemen sınıfların egemenliğinin tehlikeye düşmesine yol açar.

Egemen burjuvazi bir yandan kendi mutlak egemenliğini, yani resmî devlet ideolojisinin fiilen hayata geçmesini özlerken, bir yandan, gerçek siyasî hayatında, bu ikili düzene dayalı devleti her ne bahasına olursa olsun savunmak zorundadır diyoruz. Azgelişmiş devlette burjuvazi, kendi sınıfsal çıkarına karşı, somut planda azgelişmişliğin savunucusu olmak durumundadır. Bunun içindir ki örneğin batılı teknokrat ve kapitalist Sü-

Birikim 52-53/45

leyman Demirel, bu çağda hâlâ hiçbir burjuvayn e-vindeyken tiksinden ağzına alamayacağı kavramlarla, laçkalaşmış bir gericiilik düzenini savunabilir. Ve şunu da belirtelim ki (gerçi sektörlere ve devlet sorumluluğuna yakınlık derecesine göre ayrışmalar düşünülebilirse de) burjuvaynın maksimum sömürüsünü savunan kanat —«milli burjuvazi»— ile bunun devlet açısından tehlikelerini gören kanat —«işbirlikçi burjuvazi»— çoğu zaman aynı burjuvaların şahsında somutlaşmıştır; en azından 1970 başlarına kadar.

T.C. Devletin ideologlarının —bilinen deyimle «Atatürkçü aydınların»— trajikomik şaşkınlığının kökü de bu ikilemedir: burjuvaziye karşı burjuvaziyi savunmak. Ulusçuluk-batıcılık-ilericiliği, yani kendisiyle birlikte doğdukları devletin resmi sloganlarını, mevcut devlete karşı çıkarmak. Suni ve ikiye bölünmüş bir devlet yapısının suni ve ikiye bölünmüş ideolojisinin sözcüleri, ve özellikle bunların yeterince saf ve hayalperest kesimleri, sonuçta savundukları devletin ve ideolojinin kurbanı olurlar; kaderleri, gerçeklerden kopuk yaşamak, gerçekliği (az gelişmişliği, şarklılığı, «ulusal sorunu») lanetlemekle vakit geçirmektir. Devlet ideolojisinin gerçek işlevini bilecek kadar gerçek «devlet sorumluluğuna» yakın olan egemen kesimler açısından, bunlar, çok ileri gittiklerinde «zararlı» bile olan birer parazit-tir. Böylece fiili devlet gerçeğine karşı devletin resmi kimliğini, düzene karşı düzenin «özünü», Anayasasının, kurucusunu savunan; mevcut sefil «şarklı» düzenin en azılı dönemini «batı uygarlığının» ve demokrasinin simgesi bir altın çağ olarak sunan; aşağılık bir resmi kültürün köküne kadar gerici «ilerici» ideologları ortaya çıkar. Mevcut düzene karşı çıkmakla bu «ilericilerin» belli bir dönemde

(1940-1970) çok sınırlı bir ilerici rolü oynamış oldukları belki söylenebilir. Ama ittifak düzeni iflas edip burjuvaynın kendisi kendi sınıfsal çıkarları yönünden yeni devlet alternatifleri aramaya başlayınca, burjuva ideologları —Cumhuriyet gazetesi sadece bir örnektir— artık asıl kimlikleriyle birer gerici olarak sırtlamak zorundadırlar.

1971 yılına kadar proletarya önce azar azar, sonra patlama şeklinde gelişti. Bu gelişmeyi konsolide edebilecek araçlardan yoksun olan egemen burjuvazi, bir yandan araçları oluşturmak, bir yandan devlet düzenini sürdürmek gibi bir ikilem içinde, bin yıllık tecrübenin verdiği «şarklı» bir ustalıklarla 1971'e kadar sürekli ertelemeyi başardığı bir kriz tehdidi altında yaşadı. Taşra eski yapısında tutulurken, büyüyen metropollerde 1946'dan itibaren belli birtakım sakat ve yarım burjuva demokratik yapılar oluşturuldu; birtakım sendikalar ve hatta birtakım partiler yoluyla bazı kontrol levheleri geliştirildi. Ancak metropol kentlerin —Tahran, Kahire ve Beyrut ile birlikte— yaşadığı muazzam patlama, aciz bir burjuvaynın uzun süre ayakta tuttuğu seddi nihayet yıkarak, tarihte görülmemiş nitelik ve nicelikte bir «az gelişmiş» proletaryayı, mevcut yapılarca özümsemesi imkânsız olan bir insan selini ortaya döktü. Metropollerle taşra arasında egemen sınıfların koyduğu paravanalar, 1970'lerde paramparça oldu.

Bugün burjuvazi, ya düzeni değiştirmek ve bunu ustalıklarla yapmak, ya da mahvolmak noktasındadır. Bu noktanın egemen sınıflar için getirdiği tehlikeleri —ki bu tehlikelerin her biri kitleler için birer umut kapısıdır— ve çeşitli sınıfların tepkilerini, yazının ikinci bölümünde inceleyeceğiz.